

rosan megküldte az olajfestmény fénykép-másolatát; ugyanakkor az alábbi sorokban ismertette a képre vonatkozó észrevételeit és adatait.

A festményt néhai gróf *Andrássy Dénes* ajándékozta a rozsnyói múzeumnak. Tichy elődje úgy leltározta be, mint „Rozsnyó látképé“-t Markó Károlytól. Tichy mindjárt látta, hogy itt Rozsnyóról szó sem lehet. Valamelyik olyan szepesi városa gondolt, amelyet nem ismert, minthogy az ismertekkel sehogyszem egyezett. Minden alkalmat felhasznált arra, hogy a múzeum-látogató szakemberektől megkérdezze: Nem ismernek-e rá valamelyik városa? Harmadéve Rozsnyón járt Kőszeghy Winkler Elemér, lefényképezte a festményt és besorozta ingó műemléksorozatába; de a városra ő sem ismert rá. Vargha László volt az első, aki a tavaly kétségtelenül felismerte az erdélyi Besztercét. Varghát — szíves szóbeli közlése szerint — a főtéri nagytemplom renaissance-homlokzatának jellegzetes volta segítette hozzá a felismeréshez.

A kép mérete: a keret belső vonalán mérve 110×155, a keret szélessége 13 cm. Alaptónusa barnás-zöld. Az égen van egy rosszul kijavított kisebb sérülés. A jobb alsó sarokban verzáletűs *MARKO* felirat áll (A fényképen, sajnos, ez nem látszik!). Az eredetiség újabban vitás. A Markó-festményekkel bensőségesen foglalkozó Kőszeghy szerint a kép nem valódi Markó, az aláírás is csak a jobb értékesítés céljából került rá. Az ifjabb Markók, Kőszeghy szerint a XIX. század első feléből származó kép. kora miatt nem jöhetnek szóba. Tichy e megállapítást vitásnak tartja, mert a Markó-fiúk 1830—31—32-ben születtek, s így a hatvanas évek elején már valamelyik festhette volna ezt a képet.

A városkép maga ügyesen, könnyedén és üde színezéssel van festve; a tájkép és az ég aránylag gyöngébb, különösen a közeli jobb- és bal előtérben vannak egészen sikertelen részletek. Ezek valóban nem vallanak Markóra.

A *felvidéki* Rozsnyó városi múzeuma érthetően nem ragaszkodik ehhez az erdélyi városképhez. Most folynak a tárgyalások az irányba, hogy a kép megfelelő vételár ellenében Erdélybe kerüljön. Természetes, hogy elsősorban Beszterce városa érdeklődik a kép iránt. Remélhető, hogy a város meghoz minden áldozatot e szép városkép megszerzése érdekében.

V. M.

Gaj ∼ **gajd** ∼ **gac**. A *gaj* főnév Erdély egy részén, de főleg a Székelyföldön ismeretes „rög, göröngy” jelentésben. Az OklSz. kétesen idézi „hinderlich, schwierig” jelentéssel. 1442: Thomas *Gallyas* dictus; 1467: Thome *Galyas* (am. *gallyas* v. *gályás*?). Az azonban nagyon is kétségbevonható, hogy ez az alak a tőlünk felvetett szóval azonos lenne. A szónak *gajos* származéka fordul először elő; 1682: az engedelmességnek úttyan találkoznak *galyos* és darabos akadályok NySz. I, 1059. — *Gaj*: „göröngy, rög” SzD². — *Gaj* Székely szó: Gleba, Grumus loco: „Rög, göröngy” (Szabó Szótár 69) Doronts (Gyar. Voc. 20) Kassay II, 244. De ezzel nem elégszik meg Kassay, hanem az előtte ismeretlen szót el is ítéli: „Ítéletemként *Gaj* meg vetni való Selypes szó. Nints divatbann tsak a Székelyeknél: egyebütt *Rög*, és *Göröngy*... *Gaj* olj szó, mint Hojpad“ uo. 244. Vagyis ebből a látszik, hogy Kassay nem volt egészen tisztában a szó jelentésével s azt részben összekeveri a „ramus arboris” jelentésű *gally* szóval. — *Gaj*: Gleba, grumus S. I. Kr. I, 185. — *Gaj* a székelyeknél a. m. „rög, göröngy, darancs” CzF. Eredet szempontjából görög eredetűnek tartja. — Állandóan kísért a hangalak szempontjából azonos *gally* szóval való összetévesztés így *Ballaginál* is: *Gaj* fn. 1. am. *galy*; 2. am. göröngy *Ball. Telj. szót.* — *Gaj* (Uzon, Száldobos, Orbai-járás) „rög, göröngy” MTsz. — *Gaj-verő* „a göröngyök szétverésére szolgáló bot” Uzon MTsz.¹

¹ Feljegyeztem magam is 1941-ben a kolozs megyei Csomafáján a *gaj* szót „göröngy” jelentésben. L. egyébként ugyaninnen alább a *gajjas* alakot [A szerk.].

A felsorolt adatokból megállapíthatjuk, hogy a *gaj* szó az erdélyi, főleg azonban a székely nyelvjárásokban használatos. Látjuk továbbá, hogy 'rög, göröngy' (Háromszéken, nagyobb göröngy a szántóföldeken) jelentése van, átvitt értelemben 'hinderlich, schwierig' jelentéssel is előfordul.

Eredetére nézve összevethetjük a *gajmó* \sim *gamó* \sim *kampó* stb. szavakkal, melyek egy ferdeséget, görbeséget jelentő közös *kaj-* tö származékai. Ez a tö eredet szempontjából valószínűleg összefügg a fgr. eredetű *hajlik* tövével (Bárcezi, *Szófejtő Szótár*). A jelentésfejlődés tehát ez volna: hajlás \rightarrow görbeség \rightarrow egyenetlenség. Ilyenféle jelentésváltozás lehetséges, mint pl. a *görbe* szó esetében is. Ennek szláv megfelelői 'pup' jelentésűek voltak. A *görbe* szó, illetőleg ennek képzett származékai ma is jelentenek 'hegyes, egyetlen' vidéket: „Noha *görbeczes* és igen hegyes föld, azért igen is termő föld“ (Helt:Kron. 6. NySz.). Ehhez még hozzávethetjük azt, hogy a *gaj-* tö egyik származékának is van 'görbe' jelentése: *Gajcsos*: görbe. *Gijcsös-gajcsos*: girbe-gurba. „Ugyancsak *gajcsos* volt a fa, amit faragtam“ (Kiss Géza: *Ormányság* 278). Így tehát igazoltnak vehetjük a következő jelentésbeli fejlődést: hajlás \rightarrow görbeség \rightarrow egyenetlenség \rightarrow rögösség \rightarrow nehézkesség.

A *gaj* szó közvetlen származékai: *gajcs* (*gajcs*): „*Gajcs* az út, teli van doroncsal; Csomafája, Kolozs m. *Gajal*, a göröngyöt bottal szétveri' Uzón, Háromszék m. MTsz.

A *gaj* szónak van egy *gajd* kicsinyített változata is. *Gajd* 'rög, göröngy' Háromszék m. Vadr. 500a. — *Gajd* 'rög, göröngy' BALL. Telj. szót. 446. A székelységnél a *-d* kicsinyítő képző tovább élt, sőt részben a mai napig is él. *Szád* 'száj' (szá+d); *kicsid*, Heltainál, de ma is és a Székelyföldön; Simonyi: *Tüzetes magyar nyelvtan* 554. *lággyad* Szd² 'a lágyság kifejezésére'. Tehát a *gajd* jelentése 'kis rög, göröngyöcske'. Az egészen azonos *gajd* 'kiabálás' szó, hasonlóan *-d* kicsinyítő képzővel alakult, de a *kaj-*, *gaj-* hangutánzó töből (vö. MNy. IV, 298).

Ennek a tönek még egy alakja él a Székelyföldön, az Erdővidéken: *gac* 'kis rög, göröngy, kövecs'. — „Háromszor leverjük a padon az agyagot, de akad benne *gac* vagy kövecs“ (Magyarhermány Háromszék m.). A szóvégi *-c* hangban a denominális *-c* képzőt ismerhetjük fel, amely sok székely szóban fordul elő. *Düherc* Háromszék m. 'nagytermetű, tenyeres-talpas lány'. *Göbe* \sim *göbec* 'patak meder fenekén lévő vízvájta mélyedés'. *Karéc* 'széle valaminek'. *Pirinc* 'parányi' (MNy. XXIV, 107–8). Tehát ezt az elég gyakori képzőt találjuk meg a *gac* 'rög, göröngy, kövecs' szóban is, melynek eredeti alakja *gajc* lehetett.

A *kaj-*, *gaj-* töre visszavezethetőleg a Székelyföldön három szó is él, melyek közül a *gaj* 'nagyobb rög, göröngy', a két kicsinyített alak pedig 'kis rög göröngyöcske' jelentésű.

Balassa Iván

Üver. Nemcsak a könyveknek, hanem a szavaknak is megvan a sorsuk. Az *üver* székely tájszó iránt például nagy érdeklődés mutatkozik mostanában. Jelentésével *Gombócz Zoltán* (MNy. XII, 3–4), *Szabó T. Attila* (MNy. XXXVIII, 367–8), újabban meg *Arvay József* foglalkozott (EM. 1943: 92–3.). Jelentésmagyarázatukban mindhárman más eredményre jutnak. Arvay szerint a helyes megállapítás végett további kutatásokra van szükség. Ez indít arra, hogy az *üver* szóra vonatkozó alábbi adatokra fölhívjam a figyelmet. Ezek az adatok nemcsak a jelentés tisztázásához járulhatnak hozzá, hanem a szó elterjedésének térképezéséhez is támasztékuul szolgálhatnak.

Jakab Elek írja:¹ „A régi Marosszéken, Szent-Gericén a falu felett egy

¹ *Udvarhely vármegye története*. Írták: Jakab Elek és dr. Szédeczky Lajos. Budapest, 1901. 97.